

## ALGUNS ARABISMES CATALANS

L'any 1936 J. Coromines ja es lamentava de la poca consideració que els arabismes catalans mereixien per part dels etimologistes. Malgrat la seva magnífica aportació al *BDC* i la labor de F. de B. Moll al *DCVB*, avui encara hom pot subscriure la seva queixa. Aquesta llacuna és més de plànyer en tant que agosarats estudiosos estrangers ja intenten d'establir relacions entre arabismes peninsulars que unilateralment coneixen. Avui hom no pot oblidar que el domini de parla catalana inclou una regió que se'ns presenta particularment receptiva a la influència moresca. Hom no pot oblidar tampoc el paper que les condicions inherents al nostre caràcter mercantil poden haver exercit en l'adopció, l'assimilació i la transmissió de préstecs orientals extrapeninsulars. Espero poder donar algun dia un estudi exhaustiu dels arabismes catalans; avui em limitaré a presentar-ne alguns de ben prometedors.<sup>1</sup>

### I

#### ATIFELL

És un mot propi de la regió valenciana. Tant Aguiló com Alcover-Moll el donen únicament en la seva forma pluralitzada *atifells*, però l'he sentit emprar també en singular. No crec pas que es tracti d'una forma

1. Per a les obres de lexicografia àrabiga que cito, vegeu la bibliografia que donen JOAN COROMINES, *Mots catalans d'origen àrab*, *BDC*, XXIV (1936), 4-6, i ARNALD STEIGER, *Contribución a la fonética del hispano-árabe y de los arabismos en el ibero-románico y el siciliano* (Madrid 1932), 15-26. Els diccionaris catalans a què faig referència són els següents: Aguiló=*Diccionari Aguiló*, Materials lexicogràfics aplegats per MARIAN AGUILÓ I FUSTER, Revisats i publicats sota la cura de POMPEU FABRA i MANUEL DE MONTOLIU (Barcelona 1915 ss.); Alcover-Moll=*Diccionari català-valencià-balear*, Inventari lexical i etimològic ... per ANTONI M. ALCOVER i FRANCESC DE B. MOLL (Palma de Mallorca 1930 ss.); *Tresor=Tresor de la Llengua, de les Tradicions i de la Cultura popular de Catalunya*, per A. GRIERA (Barcelona 1935 ss.).

singular refeta. Els dos reculls que he indicat li atribueixen una semàntica imprecisa i el fan equivalent dels mots castellans 'enseres, utensilios, herramientas, trebejos', etc. Sabem, però, pel testimoni de gent de Morvedre, que habitualment té un valor restringit de 'vas, olla, pot' o atuell de cuina similar. És precisament aquest sentit, que considero originari, el que m'inclina a veure-hi un arabisme. En àrab tenim el mot **ثِفَال** **thifál**, que Freytag tradueix al·l·latí per «gutturium», Kazimirski al·l·francès per «cruche», «pot», i, finalment, Lane a l'anglès per «ewer». El mot català deu procedir de **ثِفَال** **thifál**, amb l'article aglutinat **ath-thifál** a través d'una regressió operada en el fonema **th** (cf. **thagari** > val. ant. **tagarí**; **thumni** > **tomi**), d'una palatalització de la consonant final (cf. **alcuhl** > cat. ant. **alcofoll**; **sarāwil** > **saragüells**, etc.), facilitat pels nombrosos mots catalans proveïts del sufix **ell** < llat. **ĒLLUS**. A la influència analògica d'aquest sufix hem d'atribuir també el pas **ā** > **ē**, que difícilment podríem explicar-nos pel fenomen de la imela.<sup>2</sup>

## II

## ALAYME

Trobem aquest mot en un antic document publicat per mossèn J. Segura en la seva *Història d'Igualada*, II, 198. Malauradament, l'original llatí, que per dues vegades consecutives ens el presenta, ens és donat en traducció catalana. Sabem que procedeix del *Register Baiulorum* de la ciutat d'Igualada; però l'estat indecorós en què es troba el seu arxiu parroquial d'ençà de la nostra guerra civil ens impossibilita de copiar-ne i de verificar-ne l'original. Per això ens hem de fiar dels magnífics coneixements paleogràfics de Mn. Segura.

Heus aquí l'esmentat document:

«dilluns, 1<sup>r</sup>. d'octubre de l'any del Senyor 1330: Momet Escapat, mestre Agim, Juceff Coffen i Vidal de Florençach, jueus d'Agualada, trobant-se a la casa en la qual hi ha l'escola dels dits jueus, Bernat Carrió notari públic de dita vila, que estaven allí per voluntat dels batlles, in-

2. Potser no ha estat tampoc estranya a aquest canvi fonètic l'analogia amb el cat. **atuell**, que s'ha de considerar també de nissaga aràbiga. El vocabulista (Ramon Martí?) dóna com a equivalent del llat. «instrumentum» la forma aràbiga **تَوِيل** **tawil**, forma incorrecta de l'infinitiu **تَوَيْل** **ta'wil** del radical **'wl**. Segons Fagnan, en les seves *Additions*, **ta'wil** té a Tunís el significat del fr. «moyen», i a Alger, el del fr. «procédé». En realitat un instrument qualsevol no és sinó un mitjà físic per tal de realitzar una determinada acció.

timà els dits jueus un *alayme* (manament?) que no prestassen diners a usura superior a la taxa del Senyor Rei; i dits jueus acceptarem dit *alayme* (manament?) prometent no passar de dita taxa...»

Mn. Segura va interpretar *alayme* com a 'manament', tot dubtant de la seva traducció. Un examen més sol·lícit del text ens porta a creure que no es tracta pas de 'manament', sinó de 'jurament'. Aquest sentit és particularment escaient a un derivat del plural aràbic ايمان 'aymān, singular yamīn, que tots els reculls lexicogràfics tradueixen per 'jurament' (cf. fr. «serment», Dozy, Kazimirski, Fagnan, Beausier, Belot; llat. «iuramentum», Vocabulista, Freytag; cast. «juramento», Alcalà). El mot català vindria a partir d'una forma aràbiga d'accentuació vulgar **al-áymān** (cf. Suléiman, Abderràmen, etc., i especialment, Steiger, *Contribución*, 74-5). Sobre aquest mot plural, sentit com a singular, s'hauria refet un plural romànic en *s* (*alàimens*), del qual procediria directament el singular *alaim*, segons el model d'*home:hòmens*. Aquesta interpretació, que dec a l'amabilitat de J. Coromines, ens permet d'explicar la caiguda de la consonant final, altrament difícil de justificar.<sup>3</sup> La forma catalana presenta, a més a més, l'article àrab aglutinat **al-áymān**, així com un pas *ā > e* degut al fenomen de la imela.

### III

#### ESGARIP

Tant en Aguiló com en el *Tresor*, aquest mot té un doble sentit de: 1) 'xiscllet', i 2) 'crit dels ocells nocturns'. Indiscutiblement, ambdós sentits estan íntimament relacionats. A més a més, l'Aguiló, en el mot *garip*, ens dóna a conèixer dos textos catalans antics la interpretació dels quals se li escapa. Heus-los aquí:

«mas enseyen que són totes del món e que's trauen vanals a tot hom qui es vulla e que de fet han fet lo pacte ab altri a qui servexen de lurs simbells e *garips* e que volen que tot hom o sàpia» (*Dones*, 158).

«fa *garips* a la maynada posant-se ab ells a jugar» (*Cansó del Vagamundo*).

Aguiló es demana si el mot no s'ha d'interpretar per 'carícia'. Per la meua part, crec més aviat que el primer text fa pensar en un sinònim

3. Em plau de fer constar ací els meus agraments al Sr. Joan Coromines, el qual s'ha dignat revisar aquest petit article tot suggerint-me algunes correccions.

de *cimbell*, i que el mot en qüestió devia tenir un dels sentits que *cimbell* pot tenir: 'ocell que serveix de reclam (amb els seus crits) als caçadors'. En el segon text, crec veure-hi tot simplement un sinònim de *crit*, *xiulet* o *xisclet*. Ultra això, la identitat de formes (malgrat el prefix *es-*) m'inclina a considerar aquest mot *garib* com a mot paral·lel, potser més antic, de la forma *esgarib*, que encapçala aquest article.

Que jo sàpiga, fins ara ningú no ha intentat d'establir l'etimologia d'*esgarib* o de *garib*. Jo penso retrobar-hi el mot àrab غريب *garīb*, que Dozy tradueix per «mot barbare», i Kazimirski per «chose extraordinaire, étrange, inouïe; expression rare ou insolite». Segons Lane, *garīb* significa també «language that is strange; unusual, extraordinary or unfamiliar; far from being intelligible; difficult to be understood; or obscure». Cap dificultat fonètica no se'ns presenta per tal d'acceptar aquesta etimologia. La forma *esgarib*, amb el prefix *es-*, pot explicar-se perfectament com de formació secundària partint de la forma àrabe amb l'article aglutinat (cf. *wazīr* > *esgotzī*; *qarqaṭ* > *escarcatar*; *badanṣāna* > dial. *esberginia*; *ṭarḥūn* > fr. *estragon*, etc.) i deguda segurament a la influència dels mots romànics que comencen amb *es*. El resultat de la consonant final és correcte, i el trobem documentat en els mots *adib*, *alarb*, *açarb*, derivats, respectivament, dels àrabs *adh-dhib*, *al-'arab* i *az-zarba*.

#### IV

##### BAGOT

No repetiré ací el que ja s'ha dit sobre l'aspecte semàntic i fonètic d'aquest mot, que hom pot trobar tractat extensament en l'Alcover-Moll. Insistiré únicament i exclusivament en el seu aspecte etimològic. Sembla indiscutible que els dos sentits bàsics de: 1) 'borinot', i 2) 'gotim', que aquest mot presenta, s'han de deslligar i independitzar completament pel que fa referència al seu origen etimològic. Així ho han cregut gairebé tots els etimologistes que s'han ocupat d'aquest mot. Meyer-Lübke (*REW*, 1014) dóna per al primer d'ambdós sentits una etimologia \**BECOS* (gall. 'abella') > *begot*, sense fer esment del segon sentit. M. de Montoliu (*EUC*, VII, 107 ss.) proposa, més encertadament, de veure-hi un derivat del llat. *ĀPIS* 'abella', a través d'una forma diminutiva \**APICŪLA*, origen de la forma positiva \**APICA*, la qual, per addició d'un sufix augmentatiu passaria a \**APICOTTU* > *abegot*. Moll es decanta per aquesta complicada etimologia.

Pel que fa referència al segon sentit de gotim, Moll proposa derivar-lo de \**APICOTTU* (< *APEX* 'cim, capdamunt d'una cosa'), per tal com certs

gotims que solen fer-se a l'extrem o àpex de les sarments han adoptat aquest mot particular.

Fàcilment hom pot adonar-se de la sèrie de termes hipotètics amb què s'opera a la base d'aquestes etimologies. Jo m'inclino a considerar aquest mot de nissaga aràbiga. El radical àrab بَقَط *bqṭ*, que en la seva forma verbal segona té un sentit de 'separar' i 'dispersar', ens presenta un substantiu بَقَط *baqaṭ*, que Freytag tradueix per 1) «segmentum frustumve», i també per 2) «quod decidit de dactylis, quum negligentius amputantur racemi». Per la seva banda, Kazimirski tradueix aquest substantiu àrab al francès per 1) «morceau, fragment», i 2) «ce qui tombe des dattes quand on les sépare des branches».

El primer d'aquests dos sentits és particularment escaient al de 'gotim, aixingló, carroll', etc., que el mot català en la seva segona accepció, bàsicament presenta. Així mateix, acceptant una transposició semàntica (recordem que els dàtils també es presenten en raïms), podríem inclinar-nos a creure que aquest mot àrab, en la seva segona accepció, és a l'origen del sentit dels petits raïms que queden als ceps després de veremar, si no és que hem de derivar-lo directament del sentit bàsic de 'gotim, aixingló', etc. (que resta a la sarment).

També jo prefereixo no establir cap mena de relació entre aquesta accepció de 'gotim, aixingló', etc., i la seva derivada, i la primera d'abella'.

Fonèticament, la nostra etimologia de *bagot* (accepció de 'gotim, aixingló', etc.) a partir de l'àr. بَقَط *baqaṭ* no presenta cap dificultat. La forma amb *a* prefixada em sembla procedir d'una coptaminació amb *abegot* 'abella' (\*APICOTTU?). També podríem explicar-nos-la fàcilment a través d'una assimilació secundària de l'article àrab aglutinat (cf. *al-mudd* > *amut*; *al-berqūq* > *a(l)bercoc*; *al-barūz* > cast. ant. *avoroz*, etc.). El pas *q* > *g*, el trobem abundantment documentat (cf. Steiger, *Contribución*, 214-15). Finalment, l'última síl·laba en *ot*, en la qual hom ha volgut veure un sufix romànic, s'explica per un pas *ā* > *o*, causat per la influència velaritzadora de les dues consonants finals emfàtiques (cf. *šarrāb* > *eixarop*; *marrākiš* > *Marrocs* i, especialment, Steiger, *Contribución*, 311).

J. M. SOLA I SOLE

París.